

2000
grote Maaskantprijs
Maarten Kloos
Stichting ARCAM

JURY
Luuk Boelens
Francine Houben
Roel den Dunnen
Peter Kuenzli
Marijke van Schendelen

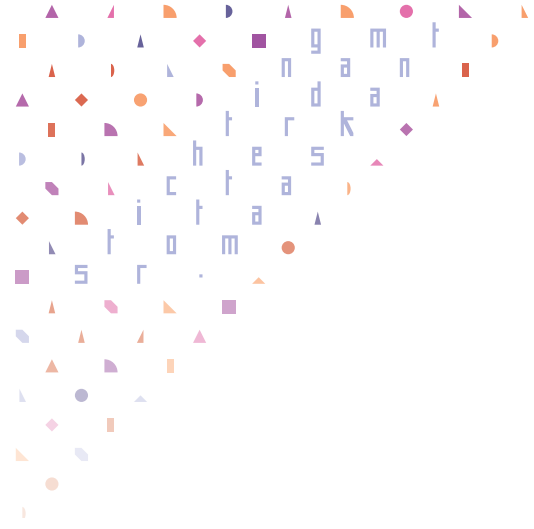
READER
Enrico van Dijk

JURYRAPPORT

Maaskant was een man van heldere en grote lijnen. Wars van burgerlijkheid streefde hij naar vernieuwingen in het naoorlogse Nederland. Onder invloed van maatschappelijke dynamiek en democratisering telde voor hem het beste ontwerpresultaat. Terwijl architectenpraat aversie bij hem op riep, hechtte hij veel belang aan de maatschappelijke verspreiding van kennis en inzicht over de plaats die de bebouwde omgeving en de landschappelijke inrichting innemen in het culturele en maatschappelijke leven in het algemeen en in Rotterdam in het bijzonder. Het ging hem daarbij bewust om de brede kring van gebruikers. Vandaar zijn initiatief tot instelling van de Rotterdam-Maaskantprijs in 1976. De jury van de Rotterdam-Maaskantprijs 2000 heeft dit standpunt van Maaskant letterlijk opgevat en nam als uitgangspunt het belang van het maatschappelijk debat over architectuur en stedenbouw met vermindering van 'architectenpraat' en andere geheimtaal. Het bereik van een groot publiek staat daarbij centraal. Bij de zoektocht naar de beste kandidaat (een persoon en geen instelling) heeft de jury dit breed gehanteerd. Gebleken is dat de afgelopen jaren de Nederlandse media in vele hoedanigheden aandacht besteden aan architectuur, stedenbouw en de landschappelijke inrichting. Zelfstandige publicaties en rubrieken in dag- en weekbladen en in radio- en televisieprogramma's hebben inmiddels hun plaatsen verworven. Opvallend is de hoge kwaliteit van de bijdragen aan de publieksdiscussies, zonder dat daarbij voorbij wordt gegaan aan de debatten die in de vakwereld en de daarbij behorende media worden gevoerd.

De hoge kwaliteit plaatste de jury voor een luxe probleem gezien het royale aantal zeer goede kandidaten. Naast criteria als productie, inhoud en toegankelijkheid en uiteraard het belang van een kritisch-positieve houding is gezocht naar 'kristalletjes', naar elementen die schitteren, die eruit springen en naar het aansnijden van nieuwe thema's in het publieksdebat. De persoon zou met zijn activiteiten agendavormend en/of wegbereider dienen te zijn. Als de prijs bovendien nog kan fungeren als 'de kroon op het werk' zou dat extra mooi zijn.

Op basis van deze criteria draagt de jury unaniem Maarten Kloos te Amsterdam voor als kandidaat voor de Rotterdam-Maaskantprijs 2000. De landelijke uitstraling van de vele activiteiten en producties van Kloos en zijn betrokkenheid bij de regio Amsterdam dienen velen als inspiratiebron.

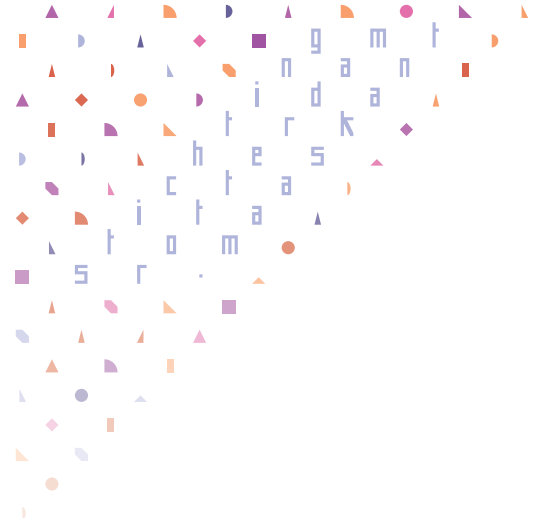

Kloos als publicist

Maarten Kloos (1947) heeft het van meet af aan niet kunnen laten: zijn betrokkenheid bij maatschappelijke veranderingen en hun ruimtelijke consequenties. Al tijdens zijn architectuurstudie in Delft schreef hij voor de Volkskrant en Wonen- TA/BK (later Archis) en het Spaanse tijdschrift Casa Bella. Of het nu het tracé van de Amsterdamse Rozengracht, het Muziekcentrum Vredenburg in Utrecht, de architect Alexander Bodon of de ontwikkelingen van de luchthaven Schiphol betreft, Kloos zet in zijn artikelen en zijn vele zelfstandige publicaties de toon door zijn betrokkenheid, zijn vragen, zijn aarzelingen maar ook zijn antwoorden. Met zijn vakgerichtheid weet hij velen enthousiast te krijgen en slaagt hij er als geen ander in om vakdiscussies tot brede maatschappelijke debatten uit te bouwen. Hij werkt daarbij vanuit de basis, vanuit lokale initiatieven van anderen of van hemzelf om thema's aan te kaarten die een breder maatschappelijk belang betreffen. Het kost hem geen moeite om zonodig tegen de heersende (overheids)opinies in te gaan, onafhankelijk van geest en positie als hij is. Dankzij zijn zelfstandigheid is hij flexibel in zijn keuze voor communicatiemedia. Naast boeken en artikelen staat hij bekend als de organisator van vele publieke debatten binnen en buiten het architectuuronderwijs, als de initiatiefnemer van vele tentoonstellingen over nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en ingrepen, om zijn televisiereportages en niet in het minst om zijn ARCAM-Kaart. Kloos beseft als geen ander dat het belang van de bebouwde omgeving geen privé belang is maar een grote maatschappelijke betekenis heeft. Al zijn activiteiten verricht hij dan ook temidden van een zorgvuldig gekoesterd netwerk van medewerkers en andere betrokkenen die evenals hij hart hebben voor de publieke zaak. Dit netwerk is vanaf 1986 zichtbaar in ARCAM, Architectuur Centrum Amsterdam, waarvan Kloos initiatiefnemer en tot de dag van vandaag directeur is.

Kloos en Arcam

Na de Amsterdamse teleurstelling bij het vertrek van het Nederlands Architectuur Instituut naar Rotterdam, werd ook dit nadeel omgezet in een Amsterdams voordeel. Tal van activiteiten die samen het werkveld van een architectuurinstituut konden vormen waren er al in Amsterdam. Wat nog nodig bleek was een zichtbare samenhang en een praktische coördinatie. ARCAM werd onder Leiding van Kloos het stedelijke en regionale knooppunt, de spin in het web van ruim 200 instellingen die zich bezighouden met architectuur in de meest brede zin van het woord. Gevestigd in Amsterdam gaan vele discussies uiteraard over Amsterdamse kwesties, waarbij overigens uitdrukkelijk ook de regio behoort van Haarlem tot Hilversum en van Purmerend tot Almere. Bij het eigen initiatief hoorde uiteraard ook een beperkt budget. In de eerste

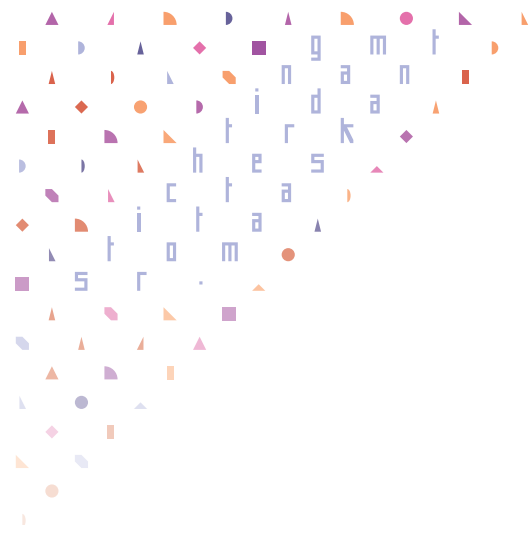
jaren van haar bestaan (1986 - 1992) moest ARCAM het met name hebben van incidentele subsidies, projectsubsidies en een enkele sponsor (Dienst Volkshuisvesting Amsterdam). Vanaf 1993 werd ARCAM opgenomen in het Gemeentelijk Kunstenplan met een subsidie van de Dienst Stedelijke Ontwikkeling. Vanuit Kunstzaken, het Amsterdams Fonds voor de Kunst en het Stimuleringsfonds voor Architectuur werden subsidies verschaft voor specifieke projecten.

De huisvesting vond in de eerste jaren plaats binnen de Academie van Bouwkunst Amsterdam. Per 1991 werd naast de Academie een kleine galerie ingericht, die in 1996 met een extra travee kon worden uitgebreid. Thans zijn er concrete plannen voor verhuizing naar het Oosterdok naast New Metropolis. Het is de grote verdienste van Kloos dat dit bijkans virtuele netwerk voldoende in materiële zin wordt ondersteund.

Kloos en lokale architectuurcentra

ARCAM bleek ook het voorbeeld te zijn voor de oprichting van vele andere lokale architectuurcentra, waarvan er nu ongeveer 35 in Nederland zijn. Hierbij werd regelmatig een beroep gedaan op de kennis en ervaring van Maarten Kloos. Dat gebeurde in een zodanige mate dat Kloos in 1992 het initiatief nam tot het "Overleg Lokale Architectuurcentra" (OLA), een informeel netwerk, dat de eerste vierjaren "getrokken" werd door Kloos zelf en later door anderen. Aanvankelijk was er geen apart budget, tegenwoordig is het OLA een vaste post op de begroting van de landelijke instelling Architectuur Lokaal. Citaat uit de inleiding die werd gehouden door dr.ir.N. de Vreeze, directeur van Stichting Welstandszorg Noord-Holland ter gelegenheid van de publicatie van POKON (juli 1999):

"Ik weet het niet heel zeker maar ik geloof dat Maarten Kloos van ARCAM in Amsterdam toch een van de eersten, misschien wel de eerste, is geweest die de waarde heeft ingezien van zo'n lokaal architectuurcentrum. Hij heeft mijns inziens in ieder geval de toon gezet en de norm gesteld met de kwaliteit van zijn tentoonstellingen, zijn publicaties en zijn gevoel voor actualiteit en 'toekomstgerichtheid'. Ik koester nog steeds een dierbare herinnering aan het boek en de tentoonstelling over het werk van Herman Haan, een niet zo heel erg bekende maar fantastische woningbouwarchitect uit de jaren zestig. Weinig architecten in Nederland hebben zulke prachtige 'wilde-wonen-woningen-avant-la-lettre' ontworpen als hij, voor matige budgetten, nauwkeurig afgestemd op de individuele wensen van de individuele opdrachtgever en voorbeeldig ingepast in het landschap. Met dat soort tentoonstellingen wordt een architectonische belangstelling gevoed die als humus, als POKON wellicht zelfs, een goede bijdrage kan zijn aan de toekomst van de architectuur en de

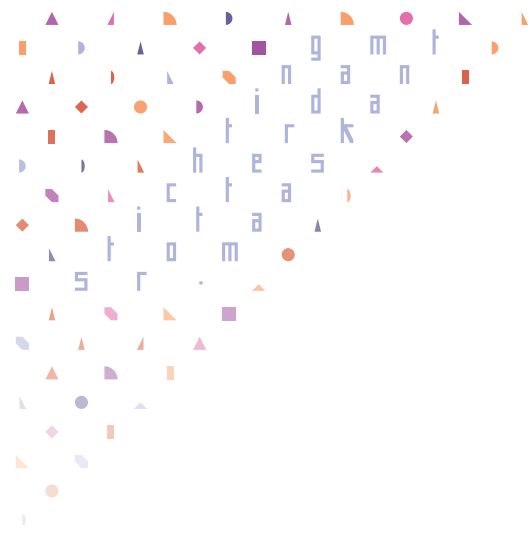

stedenbouw als culturele opgave.”

In de publicatie “Q: van witte dorp naar witte dame” dat in mei 1998 bij de oprichting van ACE (Architectuur Centrum Eindhoven) verschijnt wordt de ondersteunende rol van Maarten Kloos en het OLA duidelijk geschetst. In deze publicatie is ook een interview opgenomen met Kloos. Enkele kenmerkende citaten: “Met de oprichting van ARCAM in 1986 gebeurde er in die zin iets interessants dat er in een belangrijke Nederlandse stad gezegd werd ‘er moet hier een plaatselijk architectuurcentrum komen’. Een punt waar alle aandacht voor architectuur en stedenbouw gecultiveerd wordt, een steunpunt van alle verzamelde energie, een centrum waar alle informatie uitgedragen wordt.” “De bedoeling van de oprichting van ARCAM was om alles wat er al gebeurde naar een hoger plan te tillen door een coördinatiefunctie te vervullen. (...) ARCAM zou zelfs kunnen voortbestaan wanneer alle subsidiebronnen een keer zouden opdrogen. Zolang de intentie bestaat om alles wat er in het veld gebeurt samen te ballen tot een cultureel pakket heeft zo’n instelling zin” (...) “ARCAM organiseert niet zozeer kritische tentoonstellingen, als wel projecten die informatie aandragen op grond waarvan mensen zich een mening kunnen vormen. In de regel gaat het hier om informatie die je daarvoor niet had, die dus inderdaad het denken over bepaalde problemen, situaties of projecten in een stad een andere richting uit kan sturen. Dat heeft niets te maken met onze positie, want die is zo onafhankelijk dat wij best een mening kunnen ventileren. Alleen je ondergraaft daarmee je eigen positie. Die maak je eenzijdiger en daarmee zwakker. Uitgaande van een coördinerende taak, is de eerste els dat je alle informatie opneemt die voor een zo breed mogelijk publiek van belang kan zijn. Doet zich een probleem voor dan organiseren wij een openbare discussie, waar het voor en tegen allebei geventileerd worden. Je bent dus alleen maar bezig om de wegen te plaveien waarlangs ontwikkelingen een kans krijgen. Ik pleit absoluut voor een onafhankelijke en genuanceerde opstelling. Een architectuurinstelling is geen actiegroep”

Kloos als innovator

Met al deze stimulerende en coördinerende activiteiten blijft het bij Kloos om de inhoud gaan. Dat kan een nieuwe invalshoek of een nieuw thema zijn, zoals bijvoorbeeld blijkt uit zijn boek over de innovatieve kanten van de luchthaven Schiphol als opdrachtgever. Het blijkt ook uit het innovatieve gehalte van de ARCAM- kaart: geen cartografisch speeltje maar een nieuw middel om de vele conflicterende ruimteclaims en de daarbij behorende eisers in de Amsterdamse regio eens goed in kaart te brengen. Terecht werd ook dit initiatief door anderen nagevolgd. Tenslotte, het is bijna vanzelfsprekend dat dit alles, inclusief de meest

actuele activiteiten en ontwikkelingen, terug te vinden is op de ARCAM-website. De bescheiden opstelling van Maarten Kloos heeft er menigmaal toe geleid dat ARCAM als collectief alle eer en erkenning kreeg die het toekwam. Voor Maarten zelf was dat altijd vanzelfsprekend. Hij is ook terecht trots op zijn medewerkers. Maar voor de jury van de Rotterdam-Maaskantprijs 2000 is er nu alle reden om de initiatiefnemer, stimulator en duizendpoot Kloos eens extra te belichten.

De ARCAM Kaart en -pockets

Zoals duidelijk is geworden in het voorgaande is Maarten Kloos de grote gangmaker achter de vorming van architectuurcentra en heeft hij er school mee gemaakt. Verder organiseert hij (namens ARCAM) geregeld tentoonstellingen, lezingen, debatten en discussies die voor iedereen vrij toegankelijk zijn. Deze worden georganiseerd onder de naam van ARCAM, maar in veel gevallen is de hand van Maarten Kloos waar te nemen. Een voorbeeld van een serie korte Lezingen in De Balie (te Amsterdam) is die van de ARCAM KAART '95 op 17 december 1995.

Maarten Kloos kwam met het idee van de ARCAM Kaart: een kaart van Zandvoort tot Almere en van Alkmaar tot uithoorn. De ARCAM Kaart is eind 1995 onder supervisie van Maarten Kloos en Paul van Beek ontstaan als een bijzonder project en was in feite een overzichtskaart van 25 vierkante meter met een schaal van 1:10.000 met daarop alle plannen voor Amsterdam en omstreken. De drijfveer om zo'n kaart te maken hing samen met de verwondering over het gemis van een dergelijke kaart alsook de nieuwsgierigheid naar een overzicht van alle plannen. In april 1996 werd een geactualiseerde versie -ARCAM KAART '96- gepresenteerd op de Bouw RAI, tijdens een manifestatie waaraan verschillende lokale architectuurcentra deelnamen.

De ARCAM KAART inspireerde andere regio's tot het maken van een dergelijke inventarisatie en nieuwe kaarten. Zo verschenen later een soortgelijke kaart voor Rotterdam en 1997 De Nieuwe Kaart van Neder/and van de gelijknamige stichting. Inmiddels is ook de poster ARCAM KAART '98 verschenen.

Ook de serie van de ARCAM-pockets is een idee van Maarten Kloos. Deze pocketserie wordt sinds 1991 uitgegeven en bevat inmiddels elf delen. Binnenkort zullen daar nog twee aan worden toegevoegd: Pocket 12 Formats for living. Contemporary floorplans in Amsterdam verschijnt 26 mei en pocket 13 Amsterdam Architecture 1997-99 verschijnt 1 juli. In een groot deel heeft Maarten Kloos zelf een hand gehad in de vorm van editorswerk of eigen schrijfwerk.